

Slovensko Sredozemlje in trajnostni razvoj

Mitja Bricelj

Mag., Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Dunajska 48,
1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: mitja.bricelj@gov.si

Izveček

Regionalni pristop temelji na upoštevanju fizičnih, družbenih ter ekonomskih značilnosti pokrajine kar je osnova za celovito načrtovanje razvoja. Primer Slovensko Sredozemlje in trajnostni razvoj kaže pristop vključevanja javnosti v priprave načrta upravljanja z obalo. Ta proces narekuje iskanje novih oblik posredovanja ključnih vsebin zainteresiranim javnostim kar terja tudi njihovo dejavno opredelitev do različnih razvojnih opcij.

Ključne besede: identiteta pokrajine, biotska raznovrstnost, morska pokrajina, naravni viri, uporabniki, tradicionalne tehnike, hidromorfologija, načrt upravljanja

Slovenian Mediterranean and sustainable development

Abstract

Regional approach based on physical, social and economic characteristics of particular landscape what is basic input for sustainable development. The case Slovenian Mediterranean and sustainable development demonstrate public participation in the process of preparation of coastal management plan. For this process new forms of knowledge transfer to relevant public is needed to get their active position about different options of development.

Key words: identity of landscape, biodiversity, maritime landscape, natural resources, stockholders, traditional techniques, hidromorphology, management plan

1. UVOD

Načelo trajnosti (sonaravnosti) temelji na uravnoteženem upoštevanju okoljskih, ekonomskih in socialnih dejavnikov pri načrtovanju razvoja (Agenda 21). Širše gledano gre za upoštevanje vsebin, ki so srž preučevanja regionalne geografije. Zato je namen prispevka opozoriti na nekatere pomembnejše geografske značilnosti Slovenskega Sredozemlja/Slovenske Istre, ki jih celovito zasnovan razvoj ne bi smel prezreti. To je še posebej pomembno v procesu globalizacije, ko pospešeno izginja identiteta pokrajin in regij. Pokrajinska razpoznavnost postaja vrednota in tudi vse bolj pomembna ekonomska kategorija. Vključevanje izbranih identitetnih prvin pokrajin v razvojne načrte, produkte in storitve dobiva vse večji pomen. Z razvijanjem aktivnega odnosa do lastnega okolja raste tudi kakovost bivanja v njem. To hkrati veča privlačnost okolja tudi za turizem.

Pretehtan ali trajnostno zasnovan razvoj temelji torej na določitvi in vključevanju dominantnih fizičnih in družbenih karakteristik lokalnega okolja v upravljalne načrte regij (management plan). Tovrsten pristop ima za cilj vzpostavitev dejavno in odgovorno vlogo različnih uporabnikov, vključno z javnostmi, do lokalnih naravnih virov. Njihovo stanje in kakovost so dober pokazatelj kulture posameznih pokrajin.

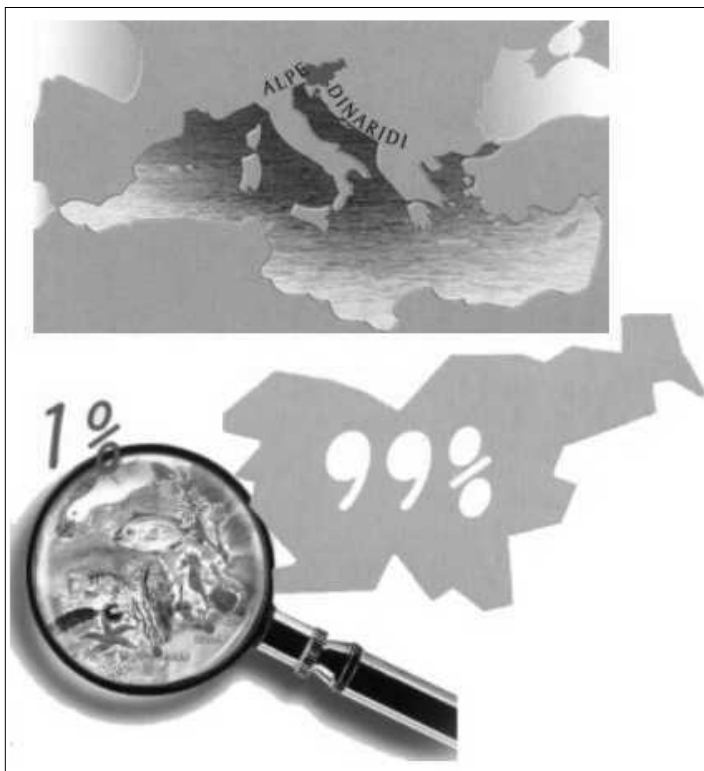
Publikacija Slovensko Sredozemlje in trajnostni razvoj (UNEP/MAP, 2002) je namenjena izobraževanju javnosti za prevzemanje aktivne vloge in sodelovanje v tem procesu. Gre za izziv stroki, saj izobraževanje različnih uporabnikov naravnih virov in javnosti z ustreznimi lokalnimi in regionalnimi vsebinami terja nove pristope v posredovanje aktualnih geografskih vsebin. V prispevku gre za prikaz takega poskusa.

2. GEOGRAFSKI POLOŽAJ SLOVENIJE V SREDOZEMLJU

Najbolj severni zatok Sredozemlja se konča prav v Tržaškem zalivu. Na tem mestu se Sredozemlje zajeda najgloblje v Evropo, zaradi česar imata pomembno vlogo jadranski pristanišči Trst in Koper, ki sta kar 130 kilometrov severneje kot pristanišče Genova v Ligurskem morju. V Tržaškem zalivu, ki ima obliko pravokotnika, se stikajo kar tri poglavitne pokrajinske enote Evrope: Sredozemlje, Alpe in Dinaridi. Sloveniji pripada jugovzhodni del Tržaškega zaliva s teritorialnim morjem, podmorjem in najbolj razčlenjeno obalo zaliva, katere dolžina presega 46 kilometrov. Geografski položaj Slovenije v Sredozemlju ter razmerje med deležem morske in kopenske pokrajine Slovenije prikazuje Slika 1.

Slika 1: Sredozemlje in položaj Slovenije.

Pokrajinski stik Sredozemlja, Alp in Dinaridov v Tržaškem zalivu. Le odstotek Slovenije zaznamuje morska pokrajina Sredozemlja. Gre za podmorski, morski in obalni svet Slovenske Istre, ki je izjemno pomemben naravni vir ter pomorsko okno v svet. Gospodarsko zdrava pokrajina ima priložnost, da v načrtovanje razvoja dejavno vključi razmeroma ohranjeno in biotsko izjemno raznovrstno okolje.

Vir: UNEP/MAP, 2002

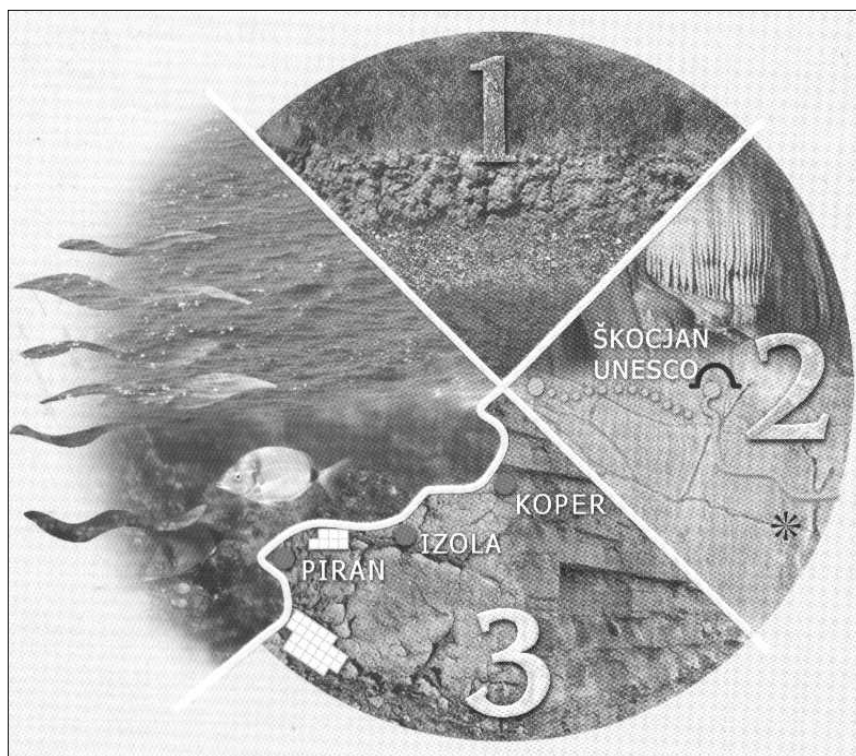
Obmorska lega Slovenije ima izjemen pomena za državo, saj nas prav ta uvršča med obmorske in pomorske države, kar ima tudi znaten ekonomski in mednarodni pomen. Ob tem pa je pomembno dejstvo, da le en odstotek države Slovenije obsega prava morska pokrajina. To spoznanje terja izjemno odgovorno ravnanje obstoječih uporabnikov morskega dobra in pretehtano ter celovito načrtovanje razvoja. Sektorsko zasnovani pristopi bi morali postati zgodovina.

3. STIK ŠTIRIH POKRAJINSKIH ENOT

Preplet vplivov Sredozemlja, Alp in Dinaridov je v Tržaškem zalivu zaznamovan predvsem s klimatsko in hidrološko dinamiko. K povečani pestrosti okolja pripomore še sestava in oblika površja ter biotska raznovrstnost. Skratka, gre za izjemno prehodno pokrajino, ki ji določa geografske značilnosti preplet kar štirih pokrajinskih enot (Slika 2).

Slika 2: Stik štirih pokrajinskih enot:

- 1. lagunski tip pokrajine, ki ga oblikuje s svojimi nanosi Soča in morje*
- 2. klasični kraški tip pokrajine z razvito kraško morfologijo in podzemno hidrologijo*
- 3. gričevnata flišna (lapor/peščenjak) pokrajina med kraškim robom in obalnimi klifi*
- 4. plitvi Tržaški zaliv je skrajni sever morske pokrajine Sredozemlja*

Vir: UNEP/MAP, 2002

Morda najbolj dominantna značilnost Slovenskega Sredozemlja je sestava in oblika površja, obale ter podmorja, ki jo določa menjava plasti laporja in peščenjaka, preperelina obeh je sovdan ali fliš. Zlasti ob obali ozemlje Slovenije domala sovпада z mehko flišno pokrajino. Tako proti severu kot proti jugu se hitro izklini in prevlada apnenčasta, kraška podlaga. Na vzhodu, pod stenami kraškega roba debele plasti laporjev in peščenjakov prekinejo podzemni odtok vode. Gre za pas bogatih izvirov, ki so glavni vir rečne mreže Rižane, Badaševice in Dragonje. Ta del zaznamujejo površne hidromorfološke oblike stika kraškega in flišnega sveta. Flišna brda se znižujejo proti obali, vodni in obvodni svet potokov in rek pa je prilagojen vodnemu režimu, ki poleti domala presahne. Hidromorologijo zatokov in morske obale, vključno s podmorjem določata akumulacijski in abrazijski tip obale. Ob obali se mehki flišni hrbti na zahodu končujejo dramatično z vertikalnimi klifi. To je hidromorfološka identiteta Slovenske Istre, brez primere na Jadranu.

4. TRADICIONALNE TEHNIKE IN OKOLJE

Človek se je skozi čas prilagajal razpoložljivim naravnim virom z različnimi tehnikami. V kmetijstvu je bila tudi na tem območju dobro razvita kultura teras. Prednost pridelave v terasastih pobočjih: zmanjševanje erozije in denudacije (posledica: boljša poraba hranil) in boljša izraba padavinske vode, ki je počasneje odtekla in se bolje vpila v podlago. Sistem vaških kalov in pučev je tvoril gosto omrežje vodnih virov predvsem za potrebe kmetijstva, imel je tudi socialni pomen in nenazadnje predstavljal dragocen vodni habitat.

Gotovo je biser med okolju prilagojenim tehnikam solinarstvo. Sečoveljske soline so primer redkih še delujočih solin na Jadranu. Gre za snovno in energetsko najbolj prilagojeno tehniko, vključno s petolo, pridobivanja mineralnih snovi: iz vode s pomočjo vetra in sonca v najbolj severnem delu Sredozemlja. Soline so bile od vsega začetka le dopolnilna dejavnost kmetijstvu. Na ta način so bili lastniki dobro prilagojeni vremenskim nihanjem. Ob mokrih poletjih so bogato želi na njivah, ob sušnih v solinah. Gre za izjemno visoko stopnja prilagojenosti kombinacije gospodarskih dejavnosti okolju, ki tudi danes, v času visokih tehnologij, nima primere. T.i. stranski produkti solinarstva (solinsko blato, težka solna voda) pa so bili osnova za začetek zdraviliškega turizma v Portorožu. Delujoči solni fondi in Solinarski muzej so potencial, ki so izrazito podcenjeni v obstoječi turistični ponudbi regije. Še posebej ker se nahajajo v samem zavarovanem območju, na ramsarski lokaliteti.

5. RAZVOJ IN POVEČANA OBREMENITEV OKOLJA

Slovenska Istra je po kazalcih gospodarskega razvoja takoj za ljubljansko regijo, po nekaterih pokazateljih pa jo že presega. V primerjavi s tržaško anglo-meracijo je v Slovenski Istri še razmeroma velik prostorski potencial nanj bodo evropski integracijski tokovi imeli zaznaven vpliv tudi s širitvijo urbanizacije. Pričakovati je naraščanje cestnega, železniškega in ladijskega prometa, vključno s spremljajočimi emisijami. Poleg rednih in izrednih obremenitev morja zaradi ladijskega prometa postaja vse resnejši problem vnos tujerodnih organizmov z balastnimi vodami. To je resna grožnja morskemu okolju, ki ima lahko v skrajnem perifernem delu zaprtega morja za posledico zaznavno spremembo biotske sestave. Ekonomska razsežnost te spremembe je lahko izjemno negativni vpliv na ribištvo in turizem.

Vse to bo zaznavno povečalo pritiske na okolje, zlasti vzdolž obale. Poleg različnih standardiziranih tehničnih ukrepov za zmanjševanje teh vplivov opravljajo to izjemno pomembno vlogo zelo uspešno in zastonj npr. zatoki somornice in mokrišča. V sektorsko zasnovanem razvoju je bila ta njihova vloga povsem prezrta. Zato je potrebno zavarovana območja Slovenske Istre gledati tudi v luči blažilcev emisijskih vplivov razvoja. Upoštevati je treba njihovo celovito vlogo pri ohranjanju kakovostnih vodnih virov, vzdrževanju vodnega režima, vodnega habitata, vključno z njihovo visoko regeneracijsko sposobnostjo. Skratka, poleg ohranjanja biotske pestrosti opravljajo merljive kompenzacijske in blažilne vplive kot zadrževalniki voda s pomembnimi samočistilni procesi vode in zraka, vključno z zniževanjem temperaturnih ekstremov. Z opravljanjem te vloge bistveno znižajo stroške za mehansko ustvarjanje privlačnega in kakovostnega bivalnega, rekreacijskega ali turističnega okolja.

6. NA OBZORJU SONCE

To je naslov uvodnika v publikaciji *Moje tvoje morje/See the Sea* (UNEP/MAP, 2002). Namenjena je vsem akterjem na vseh področjih in vseh ravneh: ker smo vsi del problema, bi morali biti vsi tudi del rešitve. Skuša biti korak naprej pri ozaveščanju javnosti o problemih okolja in razvoja v regiji in na lokalni ravni ter z aktivnim pristopom. Zato je bila ob njeni predstavitvi organizirana celodnevna delavnica »Voda, ključ do trajnostnega razvoja« v kateri so sodelovali predstavniki občin Koper, Izola in Piran, ministrstev za okolje in prostor, gospodarstvo, promet, kmetijstvo, obrambo, inšpekcijskih služb, turizma, šol in nevladnih organizacij. Mnenje udeležencev o vrednotah okolja je moč strniti v prizadevanja za: zagotavljanje sobivanja kulture in narave,

ohranjanje kakovosti morja in obale kot naravnega vira in vrednote ter zagotavljanje in predstavljanje obalo in morje kot identiteto. Povzetki te delavnice so objavljeni v zloženki Občuduj me trajno (UNEP/MAP, 2002), ki na formatu A3 predstavlja hidrografijo Slovenske Istre. Osrednje poglavje Moj prijateljstvo z morjem je osebna izkaznica Slovenskega Sredozemlja z geografskimi vsebinami, ki jih naj celovito zasnovan razvoj tudi upošteva.

Evropska priporočila za izvajanje celovitega upravljanja z obalo (EU 2002/413/EC) so bila sprejeta prav za preseganje sektorskih pristopov, ki so privedli do razvrednotenja okolja z zaznavnimi negativnimi ekonomskimi učinki. Zato priporočaj načrtovanje obalnega okolja z uporabo ekosistemskega pristopa za ohranitev njegove celovitosti in trajnostno rabo naravnih virov na morskem in kopenskem delu. Priporočila okrepljeno meddržavno sodelovanje ob regionalnem morju z vzpostavitvijo primernih mehanizmov za koordinirano delovanje.

Navedena načela za izvedbeno raven še natančneje določa Evropska vodna smernica (EU 2000/60/EC) in državam za doseganje dobrega stanja voda, vključno z obalnimi vodami, nalaga izdelavo načrtov upravljanja porečij po predpisani metodologiji in določenimi roki.

Skrata, uzakonjen je regionalni pristop v vsej razsežnosti.

Je to samo izziv za geografe ali tudi posel desetletja ?

Viri in literatura:

- Geografski inštitut ZRC SAZU, 1998. Slovenija – pokrajine in ljudje, Ljubljana, Mladinska knjiga, 282-291.
- UNEP/MAP, RS Ministrstvo za okolje in prostor, 2002. Moje tvoje morje, Slovensko Sredozemlje in trajnostni razvoj, Ljubljana, RS Ministrstvo za okolje in prostor.
- UNEP/MAP, RS Ministrstvo za okolje in prostor, 2002. Občuduj me trajno, Slovensko Sredozemlje in trajnostni razvoj, Ljubljana, RS Ministrstvo za okolje in prostor.
- United Nation, 1992, Agenda 21, New York, United Nation.
- European Union, 2002. Recommendation for integrated coastal zone management (EU 2002/413/EC), Bruselj.
- European Union, 2000. European Water Framework Directive (EU 2000/60/EC), Bruselj.

SLOVENIAN MEDITERRANEAN AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

The process of globalisation has measurable economic, social and environmental dimensions, furthermore, it has significantly re-evaluated the importance and role of regional and local natural resources. Some of the frequently overlooked characteristics of the Slovenian Mediterranean (geographical position, contact of four landscapes), including with traditional economic activities, relevant for integrated planning, are presented. Over time, man has adapted with economic activity to these conditions. Modern techniques mostly neglect the local geographical conditions. The key point for sustainable development is to recognise relevant processes in the landscape by taking local knowledge into account. Dominant landscape attributes of the Slovenian Istria area have been collected for the publication *Slovenian Mediterranean and Sustainable development*, by UNEP/MAP, Ministry of the Environment and Spatial Planning and coastal local communities. The main goal of the project is to determine physical and social characteristics, which reflect the spirit of place. There is development pressure on the coastal, sea and undersea environments due to sectorial approaches, often with transboundary environmental impacts. To introduce sustainability in development, it is strongly recommended to take a regional approach in landscape planning, according to Barcelona Convention, EU Landscape Convention, Water Framework Directive and Recommendation for Integral Coastal Management Planning.